

NYIRÓ JÓZSEF

Életet tanultunk

lajh
KÖNYVKIADÓ
Szeged

Írás régi dolgokról

Önéletrajzi bevezető

Az önéletrajzoknak nem vagyok barátja, de néha kénytelen az ember néhány felőtölőbb momentumot kiragadni az életből az ún. „utókor”-nak, amely valójában édeskeveset törődik velünk.

Állítólag 1889. július 28-án születtem Székelyzsomboron. Azért állítólag, mert bár ott voltam, egyáltalán nem emlékszem a születésem pillanatára, és sokkal fiatalabbnak is érzem magamat. Magam is csak elhiszem a szüleimnek, hogy ez a fene nagy esemény akkor volt. Sőt a falu se biztos, mert akkor Homoród-Zsombornak hívták ezt a Rikarengeteg tövében épült szép falut. Biztos, hogy itt van Réka királyné sírja, de én nem láttam. Pont a falu felett egy festői várrom emelkedik, ahol a zsomboriak a szalonnát tartják, és amelyről Jókai a *Minden poklokon keresztül* írta. Ezt a jó témát is elszedte az orrom elől. Így a várral kapcsolatosan csak annyi romantika maradt rám, hogy diákoromban, turistaútra indulva, szalonnát loptam belőle.

Életrajzomat tulajdonképpen a vízbefulladásommal, tehát halállal kellene kezdenem. A Homoród vize az udvarunk közepén folyt, és én a megáradt folyóba estem. A húgom sikoltására az apám utánam ugrott, s e meggondolatlan cselekedetének köszönheti az utókor és az irodalom, hogy a nyakába szakadtam. Mindebből azonban csak arra emlékszem, hogy az ágyban ébredtem fel öt-hat éves koromban. Irodalmilag akkor Vörösmartyval állottam rokonságban, mert bár se írni, se olvasni nem tudtam, nekem is volt „Szép Ilonkám”, mert halálosan beleszerettem az erdész valamivel idősebb leányába, és ma is csodálkozom, hogy az erdész le nem lőtt a leánya ilyenén megrontásáért. Mulasztását azonban kipótolta az édesapám, aki mindenáron azt akarta, hogy első tanuló legyek, és ha más nem tudta a leckéjét az iskolában, akkor is én kaptam ki, aki pedig nem pap vagy pláne

erdélyi író, hanem asztalos szerettem volna lenni. Csak sajnálni lehet, hogy így félrefejlődtem.

Pár szép élményem azonban ebből a korból is maradt. Egyik az Ezeréves Millennium, amely azért nevezetes, mert akkor vertem be a lutheránus pap fejét. Az apámmal ketten rendezték az ünnepségeket. Engem korán felöltöztetett az édesanyám, és vasárnapi gúnyában, tászlival a nyakamon öntudatosan állottam a tisztára söpört úton, mikor szembejött velem a kétméteres, borzasztó sovány pap, aki állandóan gúnyolódni szokott velem.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus – köszöntöttem illedelmesen.
- Mindörökké – fogadta Kállay tiszteletes úr. – Otthon van édesapád?
- Igenis.

Öt-hat lépés után az ördög nem hagyta nyugton a tiszteletes urat, visszafordult, két rengeteg hosszú csontujjából ollót formálva elkezdte a csúfolódást:

- Tudsz-e nyírni, Nyíró? Tudsz-e nyírni, Nyíró?...

A következő pillanatban követ ragadtam, mire a pap beugrott a kapun, de olyan szerencsétlenül, hogy a feje behasadt, és eszméletlenül zuhant el.

Mint a villám, rohantam fel a szemben levő, Mária Terézia építette templom tornyába, bezárva magam mögött az ajtót, és a toronyablakból szédülve láttam, hogy kötözik az udvarunkon a papot... Aztán keresésemre indultak, mire jónak láttam lekiáltani a toronyból.

- Ha megver édesapám, abba helybe leszököm a toronyból.
- Jere csak le, kicsi Jóska! – álnokoskodott apám. – Nem verlek meg.

Hiába mondotta a halásápadt pap, hogy: „Ne bánts, kérlek, én vagyok a hibás!”, alaposan megkaptam a millenáris leckét. Így jutottam először érintkezésbe a magyar történelemmel. Egy óra múlva mégis lelkesen kellett szavalnom az igazán nekem való verset, a *Talpra magyart*, amitől csak Petőfi fordult meg a sírjában, de a falusiak jóízűt káromkodtak a tetszéstől:

- Emmá gyermek, az üdvösségit neki! Szusz nélkül elmondta.

A millenniumi diadalt pár nap múlva elfeledtette a másik kedves emlék, a falu égése.

Egy ideig segítettem félreverní a harangot, majd siettem a tűzhöz. Pompás látvány volt. Különösen, amikor a Virgonás háza égett, akiről mindenki tudta, hogy az ördögöt az ágy alatt tartja, és egész életében sötét hatalmakkal cimborált. Mint a dugóhúzó, úgy csavarodott fel az égbe az égő házból a vörös láng. A szolgabíró, ki a kocsijából dirigálta az oltást, borzadva felkiáltott:

– Kérem, ez nem tiszta dolog!

Felragadta a térde közt őrzött puskát, és belelőtt a tűzbe. Alig dördült el a lövés, az irtózatos lángoszlop lehajlott, és elborította a szolgabíró, kit rémülten ragadtak el a lovai. (Bizony Isten láttam!)

A tűznél sokkal jobban megrémítette a falut a Virgonás ördöge, aki a falu és a Rika közötti réten bolyongott, és egész éjjel hátborzongatóan bőgött:

– Kauú!... Kauú!... Kauúú!...

Senki sem csodálkozott a faluban, hogy elsőnek az egyébként vagyontalan Virgonás építette fel a cifra házát. Alig szúrták bele az üstökibe a zöld gallyat, az ördögüvöltés megszűnt. A szőrös, bűdös ördögnek volt már hol laknia.

Az utolsó rémületes esemény, mit szülőfalumban megértem, a boszorkánytemetés volt. A kapunktól nem messzi lakott a tejrontó, százesztendőös „Kata nén”. Halála előtt felkunkorodott az ágyban, és ezt mondta a hitetlen embereknek:

– Jegyözzétek meg, hogy a testemet addig az életről ki nem vihetitek semmiletteképpen, amíg azt a vízbe görbedt vén ficfát ki nem vágjátok.

Erre hátrahanyatlott és meghalt.

Elkántálták, prédikálták annak rendje-módja szerint, és a temetési menet indulóban volt. A teshordozó fákát bedugták a koporsó alá, négy erős ember nekifeszült, hogy indítsa. Emelik, emelik, hogy szakadnak meg, de a koporsó csak nem mozdult. Nem akartak hinni a szemüknek.

– Allehetetlen, hogy ez az esszeszáradt vénasszony ilyen nehéz legyen!

Másik négy Toldi Miklós állott neki, de a koporsó csak nem mozdult, hiába káromkodtak.

– Majd kihúzatom én! – fogadkozott a szégyentől piruló egyik rokon.
– Elé az ökröket.

Négy ökröt fogtak egy kemény szekérbe. De hogyan tegyék rá a koporsót? Az egyik ember a tanácstalanságában véletlenül megbillenti a koporsót, s hát könnyen billen. A földöntúli hatalmaktól megtréfált emberek borzadva helyezték el a szekér derekába a csontra fagyott vén Kata nént.

– Bogár, Rendes, hí, ne! – indítják az ökröket, amelyek nekifeszülnek a járomnak, de a szekér csak nem mozdul.

Jó nyolcágú ostorral kétfelől nyírni kezdik az ökröket. Ezek inaszkadtan húznak, csavargatnak, a járom összetörik, de a szekér az Istennek sem mozdul.

A koporsótól mindenki rémülten húzódott el, és bámulta az ember nem látta csudát.

– Megmondta Kata nén!... Megmondta Kata nén.

Végül is két ember fejszét ragadott, és kivágta az öreg fűzfát a vízparton. Mikor a korhadt fa a Homoródba zuhant és elcsúszott a vízen, úgy ki tudták vinni a koporsót, mintha Kata nén csak egy hathetős gyermek volna...

Ezt az eseményt csak hallomásból tudom, mert már a temetés kezdetén édesanyám megfogta a kezemet a bal kezével, a jobb kezével a kapun kívül néhány biztató ütést mért a kicsi... izémre, és ellentmondást nem tűrő hangon rám rivallt:

– Hazatakarodj! Ez nem gyermeknek való!

Ilyen nem gyermeknek való dolgot sokat láttam az életben, sőt ami ezután történt velem, az egész élet nem volt gyermeknek való.

Utolsó gyermeki cselekedetemet az apám halálakor követtem el.

Mikor az édesapám szakállá hófehérré lett, ő maga elszótlanodott, s az édesanyám titokban sokat sírt, valami furcsa hatalom nehezedett a házunkra, és megzavarta játékaikat; egyik napon idegen lószeke-rek állottak be az udvarunkra, felpakoltak mindent, és Udvarhelyre költöztettek. A Rózsa, népiesen „Gatyaszár uccában” béreltek házat, és megkezdődött a szegénység. A nyugdíj kevés volt, és apám terve, hogy „hivatalt vállal”, nem sikerült. Testvéreimmal együtt jártunk az iskolába, és észre sem vettük, hogy édesapám egyik napon nem kél

fel az ágyból, mint máskor. Délben, mikor hazajöttünk, el voltak sötétítve az ablakok, és nyomasztó csend ülte meg a házat.

– Édesapátok nagybeteg – figyelmeztetett anya. – Jól viseljétek magatokat! Csendben legyetek!

Furcsa betegség- és orvosságsszagok terjengtek a levegőben, lázködök úsztak a szobában, és mi megriadtunk – el voltak sötétítve az ablakok – a nyomasztó csendtől is.

– Csend! – csattant a fülünkbe és a lelkiismeretünkbe valami belső hang.

A macska az asztal alatt ült szakadatlan, és süttött pokoli szeme.

– Várja a halált – jutott eszembe önkéntelen ez a soha nem hallott gondolat, és féltem.

Sokat töprengtem, és tízesztendő fővel szerettem volna a lehetetlent legyőzni, édesapámat megmenteni, akiről biztosan tudtam, hogy meghal.

Borzasztó buzgón imádkoztam – nem segített...

Kitűnően tanultam – semmit sem ért...

A szívem pedig fogyott napról napra.

Végül aztán elkövettem életem legnagyobb cselekedetét.

Jóságtól, szépségektől, hittől, Istentől eltöltött lélekkel elszöktem hazulról, és kimentem a „papkertbe”, ahol senki sem látott. Békés, szép júniusi nap volt. Bolyongtam a virágok közt. Gyermekek, maga is akkora, mint egy virág, ki megelevenedett. Hirtelen szakadékhöz értem. Többméteres, veszedelmes szakadékhöz. És ebben a pillanatban fogamzott meg a gyönyörű gondolat. Felnéztem a szép kék égre, és lángoló hitem minden erejével azt mondtam:

– Édes jó Istenem! Édesapám erős beteg, és meg fog halni. Egyezünk ki. Itt van ez az árok. Olyan széles, hogy még egy ötödik gimnazista sem tudná átugrani... de én átszököm. Édes jó Istenem, ha átszököm, gyógyítsd meg édesapámat, ha nem szököm át, nem bánom, haljon meg! Rendben van?

Szentül hittem, hogy egyezsége léptem Istennel, és ő becsületesen betartja a megállapodásunkat. Távolabb vonultam a szakadéktól, hogy a nekifutás jól sikerüljön. Minden erőmet, energiámat vékony lábamba gyűjtöttem. Hideg borzongott át rajtam, és pillanatokra fel-

rémlett a gondolat: „Ha nem sikerül az ugrás, édesapám miattam hal meg...” De nem ettől függ az élete. Fényes ködbe borult minden körülöttem, és nekilendültem, futás közben a fülemben zúgott a vér, és hirtelen elibém meredt az árok fekete fala, mint a betemetetlen sír. Felendültem a levegőbe, és repültem... Csak most tudom, hogy nem egy árkot, egy világot ugrottam át...

A túlsó parton elzuhantam. Az ugrás sikerült. Boldogság, öröm, remény igazzott le, és futva siettem haza az örömhírrrel.

Tudtam, hogy édesapám meg van mentve...

És édesapám másnap halott volt...

Életem további folyását megírtam *Isten igájában* című regényemben. Aki kíváncsi, elolvashatja.

Amit meg nem írtam meg, arra ezután is ráérek, mert egy cheiro-mantista megnézte a tenyeremet, és kijelentette, hogy százhusz évig élek.

Megérdemelte volna, hogy lelőjem.

Tartalom

Írás régi dolgokról	5
A zombori vár – Ahol gyermek és boldog voltam	11
Eladjuk a házat	16
Beöltözéskor	19
Arénába úzve	24
Misén	31
Életet tanultunk	34
Az igric	40
Nyírfák alatt	46
A hegedűm sorsa	51
Lopják a gyümölcsöt	56
Szép vasárnap reggel	60
Imádkozó malmok	63
Vezető násznagy	65
Ugye mondtam, Károly?...	74
Hazatérőben a vásárról	79
Békében is tömegsírban	82
Pesti noteszkönyvemből	85
Két kritika	88
Hová lett a virág?	93

Májusi virágének	99
Az eke indul	103
Másképpen szép az élet falun...	106
Uz Bence utolsó tréfája	111
Ildi iskolába megy	116
Az írók	120
Román–magyar közeledés	123
Nótalesen	126
Az utolsó nóta	131
Falutanulmány	135
A konverzió	139
Az utolsó hitvitázó	143
Béni bácsi	148
A taplós ember	153
A méhek	157
A titok	162
Drámai pillanat	165
A hang nélküli kántor	169
A gyászhuszár	173
Vonaton	178
Őszi erdőben	182
A királyné szomszédja	185
Küzdelem a halállal	190